

Praktické skúsenosti konsolidácie a formovania správy štátu v Habsburskej monarchii od čias panovania Márie Terézie po vznik samostatnej ČSR.

Kornélia Beličková – Zuzana Staríčková

Abstract

The authors of this article set their goal to portray the birth of penetrative Theresian reforms, which had the aim to centralise power and subject forms of social life to single state management. Authors think, that the enlightened thoughts of Maria Theresa, whose life was driven by motto „Iustitia et Clementia“ cannot forget. It was these thoughts, affected by cameralism, that gave the base to current management of public assets, and so are brought to readers, on the occasion of three hundred years anniversary of Maria Theresa birthday.

Abstrakt

Autorky predkladaného príspevku si dali za cieľ opísať zrod razantných tereziánskych reforiem, ktorých cieľom bolo centralizovať moc a podriadit' formy spoločenského života jednotnej štátnej správe. Autorky zastávajú názor, že na pokrokové myšlienky Márie Terézie, ktoré dali základ dnešnej podobe správy vecí verejných, by sa nemalo zabúdať, a tak ich v ucelenom obraze aj s inovatívnymi reformami jej syna cisára Jozefa II. až po reformy siahajúce ku vzniku samostatnej ČSR prinášajú čitateľom pri príležitosti tristoého výročia jej narodenia a pri príležitosti jednotného výročia vzniku samostatnej Československej republiky.

JEL Classification: N00, N01, N13, N43, N83, N93, P16

Úvod

V polovici 18. storočia Habsburská monarchia stála pred potrebou mobilizovať vnútorné zdroje, aby sa straty podarilo aspoň čiastočne vykryť. K obnove hospodárskej prosperity a prestíže celého štátu mal v tomto období viesť rozsiahly komplex reforiem v rakúskej aj uhorskej časti monarchie. Do čela rozhodujúcich orgánov začali prichádzať reformne orientované osobnosti, ktoré sa sústredili okolo mladej panovníčky.

1 Obdobie rokov 1740 – 1790

Výrazné centralizačné črty mala predovšetkým reforma z 2. mája 1749, ktorá zaviedla novú organizáciu ústrednej správy. Táto reforma s výrazným štátoprávnym významom znamenala zrušenie českej dvorskej kancelárie aj rakúskej dvorskej kancelárie a správa politických a finančných záležitostí patrila pod Direktórium pre veci politické a finančné (*Directorium in Publicis et cameralibus*). Vznikol tiež najvyšší súdny úrad na vybavovanie súdnych záležitostí. Z uvedeného vyplýva Haugwitzova tendencia prepájania politickej a finančnej správy. Východiskom reformných snáh v monarchii sa stal panovníčkin nový poradný orgán - štátna rada, ktorá pozostávala zo šiestich členov a bola zriadená v roku 1760. Predsedala jej Mária Terézia a zasadali v nej štátni ministri vnútra, zahraničia a vojenstva a potom ďalší traja radcovia, ktorí sa vyjadrovali k všetkým najvýznamnejším reformným návrhom. Napríklad pilierom jeho reformy daňového systému bolo zdanenie všetkej pôdy, teda aj šľachtickej aj cirkevnej, kde sa stretol pri ich uskutočnení s politickými obtiažami (odpor šľachty) a technickými problémami (musel sa nájsť vhodný spôsob ako vymerať tieto dane spravodlivo). Aj šľachta musela platiť príspevok k dani nielen z rustikálu ako doteraz, ale aj z dominikálu¹, ktorý bol do tohto obdobia považovaný za výsostnú pôdu, teda bez bernej/daňovej povinnosti. Príčinou na hospodárske podnety bola hlavne potreba vyrovnať hospodárske zaostávanie monarchie za vyspelými západoeurópskymi krajinami. To si vyžadovalo riešiť štátne financie v rámci reformy daňového systému, čo však narážalo na prudký odpor nielen šľachty, ale aj cirkvi.

Štátnu pokladnicu mala doplniť aj reforma určovania a vymeriavania daní v oblasti katastra. Preto bol v roku 1748 zavedený prvý tereziánsky kataster (tereziánska berná rula), nazývaný tiež tretia berná/daňová rula (súpis daňových povinností). Tento kataster však pre odpor šľachty trval len do roku 1757, keď bol zavedený druhý tereziánsky kataster, čiže štvrtá berná/daňová rula. V podstate sa od prvého katastra veľmi nelíšil.

V súvislosti s vymeriavaním daňového zaťaženia poddaných bolo v roku 1754 uskutočnené prvé sčítanie ľudu v Habsburskej monarchii, v roku 1770 bol vydaný patent na

¹Hudecová, L.: Slovenský geodet a kartograf. Bulletin komory geodetov a kartografov. Ročník XIX.. 1/2014, str.4. Pozemková držba na území Slovenska. Stavebná fakulta STU v Bratislave, Katedra mapovania a pozemkových úprav, Radlinského 11, 813 68 Bratislava, e-mail: lubica.hudecova@stuba.sk; „Šľachtická pôda sa rozdeľovala na dva druhy panskú (dominikál), ktorú vo svojej réžii obrábal sám zemepán a urbársku (rustikál), ktorá síce patrila zemepánovi, ale bola urbárnikom prenechaná do užívania.“ Dostupné na https://is.stuba.sk/vv/pub_priloha.pl?id=293703.

súpis ľudí, ťažného dobytku a domov kvôli prevedeniu reorganizácie vojenských odvodov tak, aby nebol ohrozený vývoj jednotlivých častí monarchie. Súpis poddanského obyvateľstva obsahujúci počet sedliakov, želiarov a ich majetkové a právne rozvrstvenie (meno, vek, rodinný stav, triedne postavenie a zamestnanie zapísaných osôb i údaje o mechanickom pohybe obyvateľstva) sa uskutočnil v rokoch 1767 až 1771. Počet obyvateľov monarchie bol stanovený na 18 800 000.

Zriadenie štátnej finančnej kontroly navrhol **Sonnenfels**², teoretik národného hospodárstva a autor početných prác z oblasti kameralistiky – dobovej štátovedy. Zdôrazňoval, že kontrola sa udržuje najmä tým, keď účtovanie u viacerých úradníkov prebieha tak, aby jednotlivé zložky mali navzájom prepojenie, cez ktoré sa môže dať sledovať aj dôkladnosť alebo nedôslednosť vedených účtov. Priebeh štátneho účtovníctva musí byť úplne oddelený od ostatných častí finančnej správy, ak sa má od nej očakávať bezpečnosť. V podstate však ide o kontrolu tzv. komôr; nikomu sa nezverí kontrola nad sebou samým.

V rakúskych provinciách a krajinách českej Koruny (dedičných krajinách) panovníčka mohla nadviazať na tradíciu neobmedzeného vládnutia. O efektívnosti dobrého spravovania majetku, účtov a ich kontroly svedčili aj príklady výnimočných praktikov, ktorí sa na vlastných majetkoch chopili riadenia. Medzi nimi vynikol manžel Márie Terézie, cisár František Štefan Lotrinský, ktorý v rámci svojho vlastného hospodárskeho impéria, na majetkovom komplexe Holíč a Šaštín bol aj poslednou inštanciou kontroly.

Väčší význam pre utvorenie systému efektívneho riadenia financií však mali osobnosti, priamo pôsobiace v štátnych orgánoch. **Václav Anton, knieža Kaunitz-Rietberg** podporoval reformy, smerujúce k posilneniu vplyvu štátu vo všetkých oblastiach. Po odvolaní Haugwitza sa dostal na čelo poradcov a ministrov ako štátny kancelár-prezidentnovozriadenej štátnej rady. Štátna rada ako najvyšší orgán štátu rokovala o všetkých otázkach riadenia, nemala však

² Josph von Sonnenfs (1733 Mikulov - 1817 Viedeň) patril k vplyvným osobám počas panovania Márie Terézie a Jozefa II. Bol teoretik národného hospodárstva a autor početných prác. Teoretické poznatky o riadení štátu sprostredkúvali od polovice 18. storočia jeho učebnice a práce z kameralistiky, používané rovnako v rakúskej, aj uhorskej časti monarchie. Joseph von SONNENFELS, Grundsätze der Polizey, Handlung und Finanz, 3. vol., 7. doplnené vydanie, Wien 1805, s. 90-91: Kontrola sa udržuje najmä tým, keď účtovanie u viacerých úradníkov prebieha tak, aby jednotlivé zložky mali navzájom prepojenie, cez ktoré sa môže dať sledovať aj dôkladnosť (Genauigkeit) alebo nedôslednosť (Ungenauheit) vedených účtov. V samotnej podstate ide o kontrolu takzvaných komôr; nikomu sa nezverí kontrola nad sebou samým. Práce Josepha von Sonnenfelsa patrili medzi povinnú lektúru aj na vyšších školách v Uhorsku. Na Trnavskej univerzite podľa nich prednášal napr. Gašpar Pál ab Ehrenfels, prvý profesor kameralistiky: Sätze aus der allgemeinen Einleitung in die Staatswissenschaft, aus der Polizey und Handlungswissenschaft podľa prednášok Ehrenfelsa obhájil ako dizertáciu jeho žiak v r. 1771.

výkonnú moc - tá bola zverená ministerstvám a povereným orgánom. Kaunitz riadil politiku štátu aj počas vlády synov Márie Terézie Jozefa II. a Leopolda II.

Najdôležitejšou osobou pri formovaní systému riadenia a kontroly štátnych financií sa stal **Zinzendorf**³. Od roku 1742 pôsobil v službách monarchie. V diplomatických misiách vo Francúzsku (do roku 1753), pozorne vnímal dôsledky neporiadkov vo finančnej sfére kráľa Ľudovíta XV. Po návrate do Viedne sa Zinzendorf stal riadnym dvorským radcom v centrálnom správnom orgáne a v správe obchodných vecí. Pôsobil ako vicenprezident dvorskej komisie pre baníctvo a mincovníctvo a už v tejto dobe spracoval návrhy na sanovanie finančnej situácie monarchie, oslabenej v dôsledku vojen o Sliezske. Realizáciu jeho plánov umožnilo menovanie za prezidenta stavovskej kreditnej deputácie v r.1761. Z tejto pozície podal návrh na reorganizáciu správneho a finančného systému celej monarchie: peňažné toky štátnych financií mali byť pod dohľadom nezávislého orgánu. Po prerokovaní na príslušných inštanciách návrh Mária Terézia akceptovala a potvrdila vo vlastnoručnom prípise z 23. 12. 1761. V prípise o ustanovení nového úradu kontroly Rechen-Cammer Mária Terézia dala súhlas všetkým predloženým návrhom na reorganizáciu riadenia štátnych financií. Hlavné úlohy nového úradu kontroly boli analýza a zostavovanie posudkov v dôležitých finančných záležitostiach (preventívna kontrola) a ich následné predkladanie na rozhodnutie panovníčke, zlepšovanie účtovných metód a správa (riadenie) celého účtovníctva v príslušných orgánoch. Úrad kontroly zároveň dohliadal na chod uctárni a na ich výsledné účty. Zriadenie dvorskej účtovnej komory ho vynieslo na pozíciu jej prezidenta a hlavného kontrolóra štátnych financií. Zinzendorf bol autorom aj návrhov na zriadenie a využívanie fondu na vykrývanie štátneho dlhu, burzy a zemskej (štátnej) banky (1766 - 1767). Zinzendorf zostal v pozícii prezidenta nezávislého finančného kontrolného orgánu do 1773, keď dvorská účtovná komora prestala byť samostatným centrálnym úradom.

V roku 1784 bol spracovaný súpis pozemkovej držby, tzv. tereziánsky kataster, podľa ktorého boli stanovené dane; v roku 1762, vydala vo Viedni prvé papierové peniaze v strednej Európe; podporovala rozvoj manufaktúr a v priebehu ôsmich rokov priniesol veľmi vysoké príjmy a podarilo sa vyrovnať štátny dlh z astronomického čísla 259 miliónov zlatých a dokonca v r. 1775 dosiahnuť prebytok štátneho rozpočtu; štátnu správu v jednotlivých

³ Ludwig Friedrich Julius Gróf Von Zinzendorf (23. 9. 1721 Norimberg - 4. 10. 1780 Viedeň) – kariéru začal ako kadet v službách saského kráľa, študoval právo na univerzite v Lipsku, pôsobil v diplomacii vo Francúzsku, do penzie odišiel s titulom a funkciou štátneho a konferenčného ministra vnútorných záležitostí.

dedičných krajinách unifikovala na úkor moci stavov; zasiahla aj do správy miest a dedín; správu financií odobrala stavom a zriadila nový systém, ktorý lepšie zodpovedal potrebám štátnej pokladnice; zamerala sa aj na opravu ciest, ktoré slúžili na rozvoj obchodu. Okrem opravy starých ciest nariadila aj budovanie nových; zjednotila váhy a miery; odstránila súkromné vyberanie mýta; v roku 1755 uvalila panovníčka tridsaťpercentné clo na dovoz všetkého tovaru do Uhorska a nechala raziť nové kvalitné strieborné mince, známe ako tereziánske toliare.

2 Obdobie rokov 1790 – 1848

Po smrti Márie Terézie vládu prevzal jej syn cisár Jozef II. (13. 3. 1741 - 20. 2. 1790). Ten v reformách pokračoval ešte razantnejšie a štátne úrady opäť čakala zmena. Jeho cieľom bolo predovšetkým odstránenie zdĺhavého kolegiálneho rozhodovania a snažil sa ho nahradiť monokratickým princípom. Znova odstránil aj úradovania v súkromných bytoch úradníkov a štátna správa sa tak presunula do úradných budov. Cisár Jozef II. spísal aj hlavné princípy úradovania, ktorými boli rýchlosť, účelnosť a rozhodovanie s čo najmenším počtom ľudí. Jozef II. - nástupca Márie Terézie zastával presvedčenie, že najefektívnejšou formou vlády je absolútna moc v rukách panovníka, ktorý mal mať prehľad o všetkých zložkách jeho fungovania. Podmienkou fungovania štátnych orgánov a ich zamestnancov, vrátane samotného vládca ako najvyššieho služobníka štátu, mala byť služba verejnému blahu. V súlade so svojimi zámermi sa preto usiloval centralizovať a podriaďovať všetky výkonné orgány vlastnej kontrole. V roku 1782 vydal výnos, ktorý obnovil pôvodné kompetencie Účtovnej dvorskej komory, okrem práva preventívnej kontroly, a podriadil účtovníctvo a sféru kontroly vo všetkých krajinách monarchie pod jej riadenie. Sám bol potom poslednou inštanciou, u ktorej sa zistené skutočnosti riešili. Tento krok bol významným najmä vo vzťahu k Uhorsku, ktoré si zachovávalo svoje zvláštne ústavné usporiadanie. Panovníci sa pri presadzovaní vlastných zámerov museli usilovať o kooperáciu s ešte stále vplyvnými stavmi a ich reprezentantom, uhorským snemom. Priebeh reforiem mal teda odlišné tempo a charakter v rakúskej a uhorskej časti monarchie. Vo fiškálnej sfére, v rámci ktorej sa koordinovalo riadenie financií, sa však finančné prostriedky, získané z rozdielne fungujúcich hospodárskych systémov, počas panovania Jozefa II. predsa len podriadili jednotnej kontrole. Účtovná dvorská komora mala v tejto dobe (1782-1792) stabilné vedenie, na čele stál po celý čas Karl gróf von Zinzendorf und Pottenbrunn, brat prvého prezidenta a zakladateľa komory.

Jednou z najznámejších reforiem cisára Jozefa II. je Najvyšší patent z 20. apríla 1785 o reforme pozemkovej dane a vymeriavaní pôdy, ktorý bol vydaný napriek odporu šľachty, pretože znamenal vyhlásenie rovnosti medzi rustikálom a dominikálom. Rustikál bola pôda, ktorú vlastnil feudál, ale hospodáril na nej poddaný roľník. Dominikál bola naopak, výsostná pôda, ktorú si za pomoci poddaných obrábala sama šľachta. Šľachta z tejto pôdy neodvádzala dane až do vzniku druhého tereziánskeho katastra. Prvýkrát sa na Slovensku vykonávalo katastrálne mapovanie, pre ktoré boli zriadené špeciálne komisie (hlavné/vrchné, krajské a miestne), skladajúce sa z komisárov, inžinierov a meračov. Na samotný výber dane boli zriadení zvláštni berní/daňoví úradníci.

Po smrti Jozefa II. sa vývoj istý čas, počas panovania jeho brata Leopolda II. (1790-1792) vývoj uberal podobnou cestou a panovník sa usiloval stabilizovať pomery v monarchii a pokiaľ možno aj pokračovať v reformách, hoci opatrnejším spôsobom. Po jeho predčasnom skone sa do čela štátu postavil František II. (neskôr ako prvý rakúsky cisár), ktorý sa už obával destabilizácie pomerov a vplyvu myšlienok, ktoré presadzovala vláda v revolučnom Francúzsku. Niektoré z nich sa týkali aj sféry riadenia verejných financií: v rámci Ústavy z 26.-30.8.1789 bod 14 ustanovil všetkým občanom právo rozhodovať, osobne alebo prostredníctvom zástupcov, o potrebe verejných daní; voľne nimi nakladať; vedieť, na čo sa používajú; určovať ich proporčné vynakladanie, spôsob ich stanovenia, vyberania a platnosti daní. Znenie ústavy bolo známe po celej Európe a panovníci sa obávali prílišného angažovania občanov do vecí verejných. Aj to bol motív, ktorý viedol Františka II. k deštruovaniu toho, čo vykazovalo prvky nezávislosti. 23.11.1792 vydal výnos o zrušení dvorskej účtovnej komory formálne kvôli nedostatkom v jej organizácii a metódach práce. Kompetencie v evidencii štátnych financií prebrala Hlavná štátna účtáreň podriadená orgánom správy (1792- 1800). Úrad riadil Vincent gróf von Strassoldo. František II. nahradil 31.1.1794 chýbajúci článok v správe financií Najvyššou štátnou kontrolou (Oberste Staatskontrolle), ktorá bola podriadenú priamo a výlučne panovníkovi a mala dohľad nad dvorskými a krajinskými účtárňami. Na čele sa vystriedali František Prokop gróf Lažanský, odporca jozefínskych hospodárskych reforiem a Ludwig von Schotten. Fungovala do r. 1801, po jej zrušení v monarchii nezávislý orgán kontroly do r. 1805 úplne absentoval.

3 Obdobie rokov 1848 - 1918

Rok 1848 sa spája s revolúciou vo Francúzsku, ktorá viedla k revolučným prejavom aj v iných krajinách vrátane Rakúska. Revolučné dianie ukončilo feudálny absolutizmus a ďalšie dianie sa nieslo v znamení buržoáznej revolúcie, ktorá priniesla veľké množstvo spoločenských a politických zmien. K najvýznamnejším zmenám patrilo zrušenie poddanstva. Táto zmena priniesla novú organizáciu verejnej správy skladajúcu sa z jednotlivých korunných krajín na čele s miestodržiteľom. Krajiny sa ďalej delili na kraje, na čele ktorých stál prezident a najnižšou jednotkou boli okresy s okresným hajtmanom. Po porážke revolúcie sa vrátila absolutistická moc cisára. Toto obdobie je známe ako Bachov absolutizmus a končí odvolaním Bacha v roku 1860. Zvyšok obdobia až do konca prvej svetovej vojny, teda do roku 1918, bolo obdobím upevňovania moderného štátu. Bolo však sprevádzané mnohými feudálnymi prežitkami, ktoré zostali až do konca rakúsko-uhorskej monarchie. V roku 1848 bolo zriadené Ministerstvo financií ako najvyšší stupeň finančnej správy, ktoré znamenalo zjednotenie ústrednej správy priamych a nepriamych daní. Priame dane, ktoré pôvodne predstavovala pozemková, domová a zárobková daň, sa v roku 1844 rozrástli o dôchodkovú daň, známu tiež ako daň z príjmov. Táto sústava štyroch priamych daní zostala až do roku 1898, keď boli zavedené výnosové dane, ktoré nahrádzali predtým zárobkovú a dôchodkovú daň. Tento rok bol v oblasti finančnej správy známy práve reformou priamych daní. Vznikli štyri nové výnosové dane:

- *všeobecná daň z príjmov* postihujúca predovšetkým živnostníkov;
- *osobitná daň z príjmov* vzťahujúca sa na verejne účtujúce podniky ako napríklad družstvá;
- *daň z renty* pokrývajúca pôžitky z ostatných majetkových práv nekrytých inou výnosovou daňou;
- *daň z vyššieho služného*, ktorá sa vyrubovala z platov 6 400 Sk ročne a z vyšších platov.

Nemenej dôležité boli aj tzv. dôchodky. Ich význam ako zdroja štátnych príjmov získaval na dôležitosť najmä pre rastúce množstvo objektov, ktoré boli postihované touto daňou. Dôchodky boli teda príjmy z nepriamych daní, monopolov (soľný, tabakový monopol, monopol strelného prachu a umelých sladidiel), regálov (lotériový a mincový regál), ciel (dovozné clá a v minimálnej miere i vývozné clá), daní a poplatkov. Veľký vplyv na rozvoj nepriamych daní malo najmä rozširovanie spotrebných daní, predovšetkým daň z liehu, piva, vína a muštov, daň z minerálnych olejov, daň z mäsa a iné.

Záver

Hodnotiac reformné pokusy je potrebné si uvedomiť, či centralizovaná absolutistická monarchia bola v čase neskorého feudalizmu nutnou alebo pokrokovou formou feudálneho štátu, keďže šľachta už nemohla a buržoázia ešte nemohla vládnuť. Je veľmi dôležité sa zamyslieť nad skutočnosťou, pokiaľ ide napríklad o germanizačné opatrenia a následky diskriminačnej hospodárskej politiky, či tieto nemohli byť brzdou formovania tvoriacich sa moderných národov v Uhorsku, či ich možno považovať za pokrokové alebo naopak spomaľujúce vývoj, či následný pokrok. Je však nesporné, že Mária Terézia sa zaraďuje medzi panovníkov, ktorí vládli absolutisticky, a presadzovala tzv. osvietenský absolutizmus. Niektorí historici sú toho názoru, že v jej vláde sa vyskytujú barokové aj osvietenské prvky vlády. Počas vojen o svoje dedičstvo získala politické skúsenosti a začala si uvedomovať nevyhnutnosť reforiem. Využívala myšlienky osvietenstva, podľa ktorých môže panovník vhodnými zákonmi zlepšiť situáciu štátu, občanov a zabezpečiť spoločenský pokrok. Vtedajšia situácia v celej krajine si vyžadovala nevyhnutné a radikálne reformy, ktoré podľa nášho názoru v širokých historických súvislostiach pomohli hospodárstvu monarchie.

Literatúra

HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J. 2005. Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 152-156.

HUDECOVÁ L.: Slovenský geodet a kartograf. Bulletin komory geodetov a kartografov. Ročník XIX.. 1/2014, str.4. Pozemková držba na území Slovenska. Stavebná fakulta STU v Bratislave, Katedra mapovania a pozemkových úprav, Radlinského 11, 813 68 Bratislava, e-mail: lubica.hudecova@stuba.sk; Dostupné na https://is.stuba.sk/vv/pub_priloha.pl?id=293703.

JANÁK, J. 1987. Dějiny správy v českých zemích v letech 1848 – 1918 se soupisy pramenů a literatury. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1987, s. 264-267.

LENGYELOVÁ, T. : Moc v rukách veľkej ženy. In: Ženy a moc. Roč. 7, 1998, č. 5.

LENGYELOVÁ, T.: Habsburgovci na uhorskom tróne. Časť 10. Mária Terézia - pýcha dynastie. 6, HR 6, č. 10, s. 10-12.

RUŽBÁRSKA, M. : Mária Terézia panovníčka reforiem. In: Historická revue. Roč. 14, 1999, č. 11.

REMIÁŠOVÁ, A. : Veľká matka a hriešnica. In: Práca. Roč. 17, 2002, č. 114.

KUČERA, M. : Mária Terézia a jej doba. In: Pas. Roč. 29, 1980, č. 23.

HYKISCH, A.: Mária Terézia. Život a doba. Hykisch, Anton. Žilina, vyd. Oriens 1999. 84 s. ISBN:80-88828-17-1

UDVARI, I.: Adatok a Pozsony vármegyei szlovák mezővárosok Mária Terézia korabeli történetéhez. Budapest, MTA Történettudományi Intézete 1993,. Szomszédaink között Kelet-Európában. s. 115-121.

ZBORNÍK PRÍSPEVKOV Z MEDZINÁRODNEJ VEDECKEJ KONFERENCIE KONANEJ DŇA 17.06.2016 v HOLÍČI NA HOLÍČSKOM ZÁMKU. „PREMENY ŽIVOTA V MONARCHII V ČASOCH PANOvania MÁRIE TERÉZIE“. Vydal: Mesto Holíč, ul. Bratislavská 5, 908 51 Holíč. ISBN: 978 – 80 – 972401 – 9 – 6. EAN: 9788097240196

doc. Ing. Kornélia Beličková, PhD. Katedra financií, NHF EU Bratislava

kornelia.belickova@euba.sk;

Ing. Zuzana Staríčková, PhD. Katedra financií, NHF EU Bratislava

zuzana.starickova@euba.sk;